

**CHERRI TIPIDAGI (*LYCOPERSICON ESCULENTUM* MILL) POMIDOR NAVLARINI
INNOVATSION USULDA YETISHTIRISH TEXNOLOGIYASINI ISHLAB CHIQUISH****Salomov Boxodir Salomovich**

Termiz davlat pedagogika instituti, Kimyo-biologiya kafedrası q.x.f.d., dotsent

Ziyabutdinova Maftuna Baxriddin qizi

Termiz davlat muhandislik va agrotexnologiyalar universiteti tayanch doktoranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada ochiq maydonda cherri pomidorini yetishtirishning innovatsion texnologiyalari yoritilgan. Jumladan, cherri pomidorini yetishtirishda soyalatuvchi to‘r setkalardan foydalanilgan, tomchilatib sug‘orish tizimi qo‘llanilgan, hamda cherri pomidori poyalari simlarga mahsus iplar yordamida osib chiqilgan. Hozirgi kunda iqlimning keskin o‘zgarishi, turli zararkunandalar va kasalliklarning ko‘pligi sababli ochiq maydonda pomidor yetishtirish dolzarb bo‘lib qolmoqda. Bu innovatsion texnologiyalarni qo‘llash orqali, ochiq maydonda pomidordan sifatli va tavarbop hosil olish imkoniyati yaratiladi va eksport salohiyatini oshirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: Cherri pomidor, nav, innovatsion texnologiya, tomchilatib sug‘orish, fenologiya, mevalar, hosildorlik, tovarbop hosil.

Аннотация. В данной статье рассмотрены инновационные технологии возделывания томата черри в условиях открытого грунта. В ходе исследования изучена эффективность применения затеняющих сеток, системы капельного орошения, а также технологии подвязки растений к проволоке с использованием специальных шпагатов. В условиях изменения климата, повышения температуры воздуха, широкого распространения вредителей и болезней выращивание томата в открытом грунте становится одной из актуальных задач современного овощеводства. Применение данных инновационных технологий способствует получению высококачественной и товарной продукции, повышению урожайности, а также увеличению экспортного потенциала продукции.

Ключевые слова: томат черри, сорт, инновационная технология, капельное орошение, затеняющая сетка, фенология, урожайность, качество плодов, товарная продукция.

Abstract. This article discusses innovative technologies for cherry tomato cultivation under open-field conditions. The study evaluated the effectiveness of using shading nets, drip irrigation systems, and plant training by tying stems to support wires with special twines. Due to climate change, rising temperatures, and the increasing prevalence of pests and diseases, open-field tomato production has become one of the major challenges in modern vegetable farming. The application of these

innovative technologies contributes to obtaining high-quality and marketable yields, improving productivity, and enhancing the export potential of cherry tomato production.

Keywords: cherry tomato, cultivar, innovative technology, drip irrigation, shading net, phenology, fruit quality, yield, marketable yield.

Kirish. Pomidor jahon miqyosida eng ko‘p yetishtiriladigan va istemol qilinadigan sabzavot ekini hisoblanadi va u 15 ta asosiy qishloq xo‘jaligi ekinlaridan biridir.

Ob-havodagi keskin o‘zgarishlar, yoz oylarida havo haroratining oshib ketishi, nisbiy namligining juda pasayib ketishi, kasallik va zararkunandalarning keng tarqalishi, pomidorning biotik va abiotik stress faktorlarga chidamli nav va duragaylarni introduksiya qilishga va innovatsion usulda yetishtirish texnologiyasini ishlab chiqish zaruratini keltirib chiqarmoqda. Cherri tipidagi (*Lycopersicon esculentum* Mill) nav va duragaylarni introduksiya qilish, innovatsion usulda yetishtirish texnologiyasini ishlab chiqib, ishlab chiqarishga joriy qilish bu muammolarni hal qilishda muhim o‘rin tutadi. Qishloq xo‘jaligi rivojlangan Yevropa mamlakatlari, Aqsh, Isroil, Rossiya Federatsiyasi hamda mamlakatimizda cherri tipidagi mevasi kichik (10-20 g), tashqi ko‘rinishi jozibador, rangi qizil, sariq, qora, pushti, mazali yangi navlarni yaratish ustida ko‘plab tadqiqot ishlari olib bormoqda. Yovvoyi va yarim yovvoyi shakllar asosida yaratilgan bunday nav va duragaylar ham tashqi muhitning stress faktorlariga chidamliligi bilan ajralib turadi. Shuni hisobga oladigan bo‘lsak cherri tipidagi pomidor nav va duragaylarni introduksiya qilish va innovatsion usullarda ekib o‘stirish texnologiyasini ishlab chiqish mamlakatimizda shu kunning dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi.

Tadqiqotlar uslubi. Tadqiqotlar с Методические указания по селекции сортов и гибридов томата для открытого и защищенного грунта [М., ВНИИССОК, 1986]; Методические указания по экологическому испытанию овощных культур в открытом грунте [М., ВНИИССОК, 1987]; Методика Государственного сортоиспытания сельскохозяйственных культур [М., 1975. Часть IV]; Руководство по апробации овощных культур и кормовых корнеплодов kabi uslublar va uslubiy ko‘rsatmalar asosida olib borildi.

Tadqiqotlar 2026-yilda Sabzavot, poliz ekinlari va kartoshkachilik ITI Surxondaryo ilmiy tajriba stansiyasida amalga oshirildi. Urug‘lar 24-fevralda plyonka ostiga ko‘chat yetishtirish uchun chirindi (50%), dala tuprog‘i (40%) va qipiq va maydalangan somon (10%) dan tarkib topgan aralashma tayyorlandi va mahsus paketchalarga solinib, urug‘lar ekildi. Aksariyat navlarning urug‘lari 10% 7 kunda, 75% nihollar 12 kunda unib chiqdi. Sug‘orish va o‘g‘itlash ishlari olib borildi. Cherri tipidagi pomidor ko‘chatlari 11- aprelda tajriba maydoniga 70 x 25 sm sxemada ekildi. Hisob bo‘lmachasi maydoni 3,5 m². Har bir bo‘lmachada o‘simliklar soni 20 ta. Nazorat navi sifatida Fazilat navi olindi va u har 10 ta navdan keyin joylashtirildi. Eksperimental ochiq dala maydonida yerdagi ekinlarni parvarish qilish (sug‘orish, qator oralariga ishlov berish, begona o‘tlarni yo‘qotish, kasallik va zararkunandalarga qarshi dorilash) Cherri pomidorlarining o‘suv davri davomida -aprel- iyul oylarida amalga oshirildi. Tajriba 3 xil variantda qo‘yildi.

1- *Tajriba* Cherri tipidagi pomidor nav namunalarning xo‘jalik qimmatli belgilarini o‘rganish bo‘lib, cherri pomidorining xorijdan keltirilgan va O‘zbekistonda yaratilgan 29 ta nav namunalari ekildi. 1-tajribada nav namunalari qaytariqsiz ekildi.

2- *Tajriba* Cherri tipidagi pomidorlarni innovatsion usulda yetishtirish. Bunda cherri pomidorlari maxsus soylatuvchi setka ostiga ekildi, tomchilatish tizimi o‘rnatildi va pomidorlar iplarga bog‘lab sinchlarga osib chiqildi. Cherri pomidorlarini yetishtirishda 2 xil turdagi maxsus soylatuvchi setkalardan foydalanildi. Tajriba 4 qaytariqdan iborat bo‘ib, nazorat navi sifatida Fazilat navi va tajribada, Rubin, Ko‘rkam Yutuq navlari ekildi.

3- *Tajriba* Cherri tipidagi pomidorlarni ochiq dala (nazorat) muhitda yetishtirish. Bunda cherri pomidor o‘simliklari ochiq muhitda ekilib, sug‘orish oddiy egatlarda amalga oshirildi va boshqa tajriba variantlariga taqqoslab o‘rganildi. Tajriba 4 qaytariqdan iborat bo‘ib, nazorat navi sifatida Fazilat navi va tajribada, Rubin, Ko‘rkam Yutuq navlari ekildi.

Tadqiqotlar davomida fenologik kuzatuvlar va biometrik hisoblashlar olib borildi: o'suv davrining davomiyligi, mevalarning hosildorligi, va tovar sifatlari baholandi. (1-jadval)

1-Jadval Cherri tipidagi pomidor nav namunalarining fenologik kuzatuvi 2026 y.

№	Nav nomi	Urugʻlar unib chiqishi		Oʻsimliklarning gullashi		Oʻsimliklarning yoppasiga Gullashi		Mevalarni pishishi	
		10 % sana	75% Sana	10 % sana	75% sana	10 % sana	75% Sana	10 % sana	75% sana
1-Tajriba									
St	Fazilat	27.02.26	04.03.26	25.04.26	10.05.26	15.05.26	25.05.26	05.06.26	17.06.26
2	Золотая пора	27.02.26	04.03.26	03.05.26	10.05.26	15.05.26	25.05.26	05.06.26	17.06.26
3	Вишня яная	28.02.26	03.03.26	03.05.26	10.05.26	15.05.26	25.05.26	05.06.26	17.06.26
4	Ожерелье желтое	27.02.26	05.03.26	28.04.26	15.05.26	19.05.26	29.05.26	10.06.26	19.06.26
5	Вишня янтарная	26.02..26	02.03.26	26.04.26	10.05.26	16.05.26	26.05.26	06.06.26	18.06.26
6	Вишенка чёрная	27.02.26	03.03.26	27.04.26	10.05.26	17.05.26	27.05.26	07.06.26	18.06.26
7	Детский сладкий	20.02.26	27.02.26	30.04.26	11.05.26	16.05.26	26.05.26	06.06.26	17.06.26
8	Черри красный	27.02.26	01.03.26	25.04.26	06.05.26	15.05.26	25.05.26	05.06.26	17.06.26
9	Витаминка коктейльная	12.02.26	19.02.26	24.04.26	06.05.26	12.05.26	22.05.26	03.06.26	15.06.26
10	Marvarid	12.02.26	20.02.26	26.04.26	08.05.26	16.05.26	26.05.26	06.06.26	17.06.26
11	Umid	13.02.26	20.02.26	28.04.26	10.05.26	17.05.26	27.05.26	07.06.26	18.06.26
12	Краса востока	14.02.26	21.02.26	28.04.26	10.05.26	18.05.26	28.05.26	08.06.26	18.06.26
St.13	Fazilat	27.02.26	04.03.26	25.04.26	10.05.26	15.05.26	25.05.26	05.06.26	17.06.26
14	Непасынкующийся Балконный	20.02.26	28.02.26	26.04.26	08.05.26	13.05.26	25.05.26	05.06.26	17.06.26
15	Гномик	24.02.26	01.03.26	28.04.26	16.05.26	19.05.26	29.05.26	09.06.26	19.06.26
16	Вишенка чёрная	26.02.26	03.03.26	26.04.26	15.05.26	19.05.26	29.05.26	09.06.26	19.06.26
17	Смайлик	27.02.26	03.03.26	24.04.26	06.05.26	12.05.26	25.05.26	05.06.26	17.06.26
18	Янтарный	15.02.26	20.03.26	20.04.26	06.05.26	12.05.26	25.05.26	05.06.26	17.06.26
19	К-260	27.02.26	05.03.26	27.04.26	10.05.26	15.05.26	25.05.26	05.06.26	17.06.26
20	К-189	27.02.26	04.03.26	28.04.26	08.05.26	16.05.26	26.05.26	06.06.26	18.06.26
21	К-509	27.02.26	03.03.26	25.04.26	11.05.26	17.05.26	27.05.26	07.06.26	18.06.26
22	Номсиз-1	27.02.26	02.03.26	28.04.26	12.05.26	18.05.26	29.05.26	09.06.26	19.06.26
23	К-375	27.02.26	03.03.26	24.04.26	06.05.26	12.05.26	25.05.26	05.06.26	17.06.26
24	К-400	26.02.26	05.03.26	24.04.26	01.05.26	10.05.26	23.05.26	05.06.26	16.06.26
25	К-500	27.02.26	05.03.26	25.04.26	01.05.26	10.05.26	23.05.26	05.06.26	16.06.26
St.26	Fazilat	27.02.26	04.03.26	25.04.26	10.05.26	15.05.26	25.05.26	05.06.26	17.06.26
27	Номсиз-2	27.02.26	05.03.26	24.04.26	05.05.26	13.05.26	25.05.26	05.06.26	17.06.26
28	К-220	28.02.26	05.03.26	23.04.26	06.05.26	12.05.26	23.05.26	03.06.26	16.06.26
29	К-201	28.02.26	04.03.26	24.04.26	08.05.26	14.05.26	24.05.26	03.06.26	17.06.26

№	2-Tajriba								
St.I	Fazilat	27.02.26	04.03.26	25.04.26	10.05.26	15.05.26	25.05.26	05.06.26	17.06.26
II	Rubin	28.02.26	04.03.26	08.05.26	11.05.26	14.05.26	24.05.26	04.06.26	18.06.26
III	Ko‘rkam	28.02.26	04.03.26	08.05.26	12.05.26	12.05.26	24.05.26	06.06.26	18.06.26
IV	Yutuq	28.02.26	0303.26	07.05.26	11.05.26	11.05.26	25.05.26	07.06.26	18.06.26
№	3-Tajriba								
St.I	Fazilat	27.02.26	04.03.26	05.05.26	15.05.26	20.05.26	29.05.26	09.06.26	19.06.26
II	Rubin	28.02.26	04.03.26	13.05.26	16.05.26	19.05.26	29.05.26	09.06.26	19.06.26
III	Ko‘rkam	28.02.26	0303.26	13.05.26	17.05.26	17.05.26	27.05.26	07.06.26	18.06.26
IV	Yutuq	28.02.26	04.03.26	12.05.26	16.05.26	16.05.26	26.05.26	06.06.26	18.06.26

Tadqiqot natijalari. Bu tadqiqotlar natijasida cherri pomidorining mahalliy va introduksiya qilingan 29 ta nav namunalaridan qator qimmatli xo‘jalik belgilari bo‘yicha quyidagi navlar ajratib olindi. Fazilat, Вишня янтарная, Ожерелье желтое, Вишенка чёрная, Detskiy sladkiy, Marvarid, Краса востока, Смайлик Ko‘rkam. Ajratib olingan nav namunalarida mevaning o‘rtacha og‘irligi 10 g dan (Вишенка чёрная), 20 g (Detskiy sladkiy), 35 g (Смайлик) o‘zgarib turdi. Umumiy hosildorlik mevaning o‘rtacha vazniga bog‘liq bo‘lmay, bir tupdagi mevalar soniga, ya‘ni 1 tup cherri pomidor mahsuldorligiga bog‘liq bo‘ldi. Yuqori hosildorlik (standartdan yuqori) Вишня янтарная (35,7t/ga), Ожерелье желтое (38,5t/ga), Detskiy sladkiy (41,5t/ga), navlarida qayd etildi. Eng yuqori hosildorlik Смайлик (48,8t/ga) navida bo‘ldi. Shunga ko‘ra, aynan shu nav va duragaylar fazilat standartiga nisbatan yuqori tovar hosilini shakllantirdi. Вишенка чёрная va Marvarid navlari Fazilat navidan (30,7t/ga) pastroq umumiy hosil shakllantirdi. Biroq ta‘kidlash joizki, yuqorida keltirilgan nav namunalari o‘zlarining morfologik belgilari bilan bozor va fermerlar uchun juda jozibador rangi bilan ajralib turdi. 1-rasm. 3- ta variantdagi tajribadan eng samaralisi soyalatuvchi setka yordamida yopilgan variant bo‘ldi. Sababi namlikni yaxshi saqladi, ortiqcha quyosh nurini qaytaradi, ma‘lum miqdorda changni o‘zida ushlab qoldi hamda kasallikdan himoya qiladi. Ayniqsa cherri pomidorini zararlaydigan kapalak qurti uchramadi pomidor hosilida. Ochiq muhitda ekilgan variantga nisbatan barglar sathi keng, fotosintez yuqori bo‘ldi. Tajribada 2 xil oq va yashil rangdagi mahsus setkadan foydalanildi. Tajribada oq setka ostiga haroratni o‘lchaydigan termometr o‘rnatdik. Natijada setka ostidagi va ochiq muhitdagi havo haroratida farqni ko‘rdik. Yashil soyalatuvchi setka qalin mikronli bo‘lganligi sababli, o‘simlikka quyosh nurini kam o‘tkazdi. Natijada o‘simlik rivojlanishdan orqada qolib, kam hosil berdi. Oq mahsus setka yaxshi samara berdi.

Xulosa. Mamlakatimizda issiq iqlim sharoiti bo‘lganligi sababli, cherri pomidori asosan ochiq maydonlarda yetishtiriladi, mevalari may-iyun oylarida pishib yetiladi, ochiq maydonda cherri pomidori yetishtirishni bir qancha avzallik va qulaylik taraflari mavjud, shu bilan bir qatorda bir muncha kamchilik taraflari ham mavjud.

Qulay taraflaridan Ochiq maydonda yetishtirilgan cherri pomidorlar issiqxonalarda yetishtirilgan pomidorlarga nisbatan tabiiy mahsulot hisoblanib, yetishtirishda kam mablag‘ sarflanadi va issiqxona, suniy isitish tizimi ortiqcha kimyoviy dorilarsiz yetishtiriladi. Cherri pomidorlari may- iyun oylarida hosil berishi sababli yozda yetishtirilib, aholini oziq ovqat bilan taminlaydi.

Hozirgi kunda ekologik muammolar va iqlimning keskin o‘zgarishi kutilmagan bahorgi sovuqlar, kuchli jala (do‘l), tinmay yog‘gan yomg‘irlar yoki haddan tashqari jazirama issiq hosilga salbiy ta‘sir qilyapti. Dehqonlar, ko‘pgina fermer xo‘jaliklari ochiq muhitda pomidor yetishtirishda qiynalishmoqda va ko‘zlagan hosilni olishmayapti.

Kasalliklar va zararkunandalar xavfi, hasharotlar (shira, o‘rgimchak kana) ochiq maydonda tezroq tarqaladi. Shuningdek, ochiq muhitdagi pomidorlarga tez o‘z ta‘sirini ko‘rsatmoqda.

Mana shu kamchiliklarni to‘g‘irlash hamda yanada yangiliklar kiritish maqsadida ushbu ilmiy-tadqiqot ishlari olib borildi.

1-rasm

Detskiy sladkiy

Marvarid

смайлик

вишенка чёрная

Вишня янтарная

Ожерелье желтое

ADABIYOTLAR:

1. Доспехов Б.А. Методика полевого опыта. – М.: «Колос», 1979. – С. 271-274.
2. Azimov B.J., Azimov B.B. Sabzavotchilik, polizchilik va kartoshkachilikda tajribalar o‘tkazish metodikasi. Toshkent: “O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi” 2002 yil, 224 bet.
3. Sabzavot, poliz va hashaki ildizmevali ekinlarni aprotasiya qilish bo‘yicha qo‘llanma. Toshkent-2001 y 47 b.
4. Egamberdiyev S.Y., Yunusov S.A Cherri pomidorini yetishtirishning o‘ziga xos xususiyatlari.// Ilm-fan va innovatsion rivojlanish” jurnali.-Toshkent, 2021 yil. №-3, 2021. 84-97 betlar.
5. O‘zbekiston Respublikasi hududida ekish uchun tavsiya etilgan qishloq xojaligi ekinlari davlat reyestri. Toshkent 2025 yil. 100-b.
6. Do‘smurodova S.I, Saidov M.A Cherri pomidorini yetishtirishning innovatsion texnologiyasi. Agro ilm 53-56 b.